

*Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania UMK
Katedra Ekonomii*

Miroslaw Bochenek

ODKRYCIA WIELOKROTNE W EKONOMII

Zarys treści. Przedmiotem badań historii myśli ekonomicznej są przeszłe koncepcje ekonomiczne, które powstawały na przestrzeni dwóch tysięcy ośmiuset lat. Wiele z nich tworzy współczesny system teoretyczny ekonomii. Celem niniejszego opracowania jest zwrócenie uwagi na te wytwory myśli ludzkiej, które historycy nauki nazywają odkryciami wielokrotnymi. W literaturze przedmiotu zagadnienie to było dotychczas zaniedbane, a mniej znanych twórców koncepcji, powstałych w wyniku tych odkryć, całkowicie pomijano. W niniejszym szkicu został również wskazany udział polskich uczonych w odkryciach wielokrotnych.

Słowa kluczowe: odkrycia wielokrotne, teoria użyteczności krańcowej, teoria ilościowa pieniądza, paradoks zapobiegliwości, prawo gorszego pieniądza, polityczny cykl koniunkturalny.

1. WSTĘP

Przeglądając fachową literaturę ekonomiczną, zarówno krajową, jak i zagraniczną, oraz uczestnicząc w konferencjach naukowych, można zaobserwować niepokojące zjawisko, które nasiliło się w ostatnich latach. Autorzy prac ekonomicznych, poświęconych różnym problemom gospodarczym, a nawet historii rozwoju ekonomii, niektóre wytwory myśli, takie jak teorie ekonomiczne, prawa, zasady oraz pojęcia ekonomiczne, przypisują jednemu twórcy, mimo że zostały stworzone przez kilka, niezależnych od siebie osób, w różnych – najczęściej oddalonych od siebie – ośrodkach, w których panowały odmienne klimaty intelektualne, i nierzadko w odległych czasach. Są to tzw. odkrycia wielokrotne.

2. ODKRYCIA JEDNORAZOWE VERSUS ODKRYCIA WIELOKROTNE

Zdaniem Roberta Mertona, pomysłodawcy terminu „odkrycia wielokrotne”, profesjonalizacja nauki sprawiła, że wielu badaczy dokonuje tych samych odkryć. Oznacza to, że nawet przełomowe odkrycia oraz pozornie „jednorazowe” okazują się wynalazkami wielokrotnymi. „Jedynaki” są jedynie „wyprzedzeniem” odkryć wielokrotnych. Najczęściej odkrycia te zawierają się w okresie kilku lat, są to odkrycia równoczesne. Niemniej jednak niektóre dokonano w dłuższym okresie, w odległym od siebie czasie. Mimo to są uznawane za wielokrotne, gdyż dotyczą tego samego zjawiska. Najczęściej autorzy odkrytych koncepcji nie mieli najmniejszego pojęcia ani o sobie nawzajem, ani o ogłaszanych publikacjach. Gdyby zapewniono doskonałą komunikację między ekonomistami, nastąpiłoby przyspieszenie odkryć wielokrotnych, które stałyby się zjawiskami „jednorazowymi”, lub inaczej „unikatowymi”. Niestety, dotychczas nie wy tłumaczono w sposób zadowalający tego typu odkryć. Zdaniem Marka Blauga koncepcje będące wynikiem odkryć wielokrotnych, podobnie jak odkrycia „jednorazowe”, pojawiały się po bankructwach starych teorii. Niezadowolone ze zdezaktualizowanych koncepcji rodziło – w drodze ewolucji lub rewolucji – nowe idee. Te, które wyrastały ze starych systemów, były krojone na starą modłę. Natomiast rewolucyjne koncepcje odrzucały wcześniej istniejące, powstawały na nowych podstawach filozoficznych i metodologicznych. Bardzo często innowacje teoretyczne towarzyszyły zmianom w strukturze gospodarczej społeczeństw (por. Blaug, 1998).

Z historycznej analizy dotychczasowej wiedzy ekonomicznej wynika, że większość koncepcji ekonomicznych ma jednego „ojca”, niemniej jednak *gros* należy do wielu „ojców”. Efektem odkryć wielokrotnych są m.in.: nominalistyczna teoria pieniądza, ilościowa teoria pieniądza, teoria użyteczności krańcowej, teoria ludnościowa Malthusa, teoria podkonsumpcji (kryzysów), teoria politycznego cyklu koniunkturalnego, cenowa elastyczność popytu, cena równowagi rynkowej, prawo popytu, prawo rynków Saya, prawo gorszego pieniądza, prawo obszarów rynkowych, paradoks zapobiegliwości, krzywa Phillipsa, rozróżnienie ekonomii pozytywnej i ekonomii normatywnej, czy wreszcie pojęcia: „ekonomika” i „ekonometria”¹. Jednakże ze względu na ramy tego opracowania

---

¹ Niektóre z tych koncepcji wzbudzają kontrowersje albo są przedmiotem ostrych sporów. Jedne pozostają wciąż aktualne, inne uległy dezaktualizacji i są wycofywane z podręczników ekonomii jako nieprzydatne. Przykładowo teoria ludnościowa Malthusa niemal od chwili jej ogłoszenia

przedstawiono zaledwie cztery koncepcje, to jest: teorię użyteczności krańcowej, ilościową teorię pieniądza, paradoks zapobiegliwości, prawo gorszego pieniądza oraz teorię politycznego cyklu koniunkturalnego.

Poniżej zostaną omówione – z uwagi na ograniczenia techniczne – tylko wybrane przykłady odkryć wielokrotnych.

3. TEORIA UŻYTECZNOŚCI KRAŃCOWEJ

Teoria użyteczności krańcowej stanowi fundament trzech systemów teoretycznych kierunku subiektywno-marginalnego. Najważniejszymi elementami tej teorii są dwa prawa, tj.: prawo malejącej użyteczności krańcowej oraz prawo wyrównywania się użyteczności krańcowej wymienianych dóbr. Sformułowanie zasady malejącej użyteczności krańcowej Mark Blaug (1998) zaliczył do jednego z najlepszych przykładów odkryć wielokrotnych w historii ekonomii. Zdaniem wielu ekonomistów teoria użyteczności krańcowej została odkryta niemal równocześnie w trzech różnych ośrodkach². W Anglii w 1871 r. William Stanley Jevons przedstawił systematyczny wykład tej teorii w rozprawie *Teoria ekonomii politycznej* (*The Theory of Political Economy*), natomiast w 1862 r. zaprezentował jej zarys w opracowaniu pt. *Uwagi o ogólnej matematycznej teorii ekonomii politycznej* (*A Brief Account of a General Mathematical Theory of Political Economy*). To właśnie w publikacji z 1862 r. Jevons pierwszy wprowadził pojęcie „użyteczność krańcowa”³. W Austrii teorię tę stworzył Carl Menger. Zamieścił ją w książce pt. *Podstawowe zasady nauki gospodarstwa narodowego* (*Grundsätze*

---

budziła sprzeciw i co pewien czas jest przedmiotem ataków (por. Krzyżanowski, 1908). W latach 70. XX wieku poddano rewizji krzywą Phillipsa, a następnie usunięto ją z podręczników ekonomii, do których powróciła po 20 latach w wersji krótko i długookresowej (por. Bochenek, 2009). Od kilkunastu lat przedmiotem krytyki stał się paradoks zapobiegliwości (por. Rzońca, 2007).

² Natomiast Edward Taylor odkrycie prawa malejącej użyteczności krańcowej przyznał dwóm twórcom. Uważał on, że prawo zmniejszającej się użyteczności krańcowej sformułował K. Menger i W. S. Jevons. Niesłusznie natomiast – według E. Taylora – przypisuje się odkrycie tego prawa H. H. Gossenowi, z uwagi na niezdarność i niedokładność jego spostrzeżeń, które odnoszą się do fizjologicznej nasycalności potrzeb (por. Taylor, 1958). Wedle Mieczysława Nasiłowskiego podstawy użyteczności krańcowej sformułował H. H. Gossen (por. Nasiłowski, 1998). Z kolei Giedymin B. Spsychalski autorstwo tego prawa przypisał W. S. Jevonsowi. W swojej książce Spsychalski pisał: „Faktycznie twierdzenie Hermanna Heinricha Gossena (1810–1858) było odkryte przez W. S. Jevonsa, a stało się właściwą podstawą ekonomicznych tez szkoły psychologicznej” (Spsychalski, 2001).

³ Ryszard Bartkowiak niesłusznie stwierdził, że termin „użyteczność krańcowa” wymyślił Arsene Dupuit (por. Bartkowiak, 2003).

der Volkswirtschaftslehre) wydanej w 1871 r. W latach 1874–1877 w Szwajcarii zmatematyzowaną teorię użyteczności ogłosił Léon Marie Esprit Walras w traktacie pt. *Elementy ekonomii politycznej czystej (Éléments d'économie politique pure, ou théorie de la richesse sociale)*.

Z badań historycznych wynika jednak, że wspomniani autorzy rewolucji marginalnej nie byli pierwszymi twórcami tej teorii oraz jej komponentów. Wiisała ona w powietrzu ponad 130 lat. W 1738 r. Daniel Bernoulli wykazał, że krańcowa użyteczność dochodu maleje z każdym jego przyrostem. Rozmyślania na ten temat zawarł w publikacji pt. *Próba nowej teorii określania wartości gier losowych (Specimen theoriae novae de mensura sortis)*. W 1770 r. w rozprawie *Dialogi o handlu zbożem (Dialogue sur le commerce des blés)* Ferdinando Galiani rozróżnił dwa pojęcia, tj. „rzadkości” i „użyteczności”; to ostatnie wiązał z subiektywnymi odczuciami zadowolenia. W 1834 r. w pracy pt. *Wykłady o naturze wartości... (A Lecture on the Nature of Value...)* William Forster Lloyd rozróżnił użyteczność całkowitą i krańcową oraz przedstawił koncepcję malejącej użyteczności krańcowej. Również w 1834 r. ukazała się książka Samuela Mountiforda Longfielda pt. *Wykłady o ekonomii politycznej (Lectures on Political Economy)*, w której wyjaśnił użyteczność całkowitą i krańcową. W 1844 r. teorię użyteczności krańcowej odkrył Juvenal Arsene Jules Etienne Dupuit. W pracy pt. *O mierzeniu użyteczności robót publicznych (De la mesure de l'utilité des travaux publics)* rozróżnił on użyteczność całkowitą i krańcową oraz sformułował prawo malejącej użyteczności krańcowej. W 1854 r. ukazała się książka pt. *Rozwój prawa stosunków społecznych i wynikające stąd reguły działań ludzkich (Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs und der daraus fliessenden Regeln für menschliches Handeln)*. Jej autor Hermann Heinrich Gossen przedstawił oryginalną systematyczną teorię użyteczności krańcowej, chociaż nie używał pojęcia „użyteczność”, a jedynie „przyjemność”. Dla uczczenia jego zasług Friedrich Wieser i Wilhelm Lexis wprowadzili nazwę „prawa Gossena”. W 1855 r. zasadę malejącej użyteczności krańcowej, w postaci „prawa zmienności odczuć” sformułował Richard Jennings w traktacie pt. *Pierwotne podstawy ekonomii politycznej (Natural Elements of Political Economy)*. W 1863 r. zmniejszającą się użyteczność krańcową wyjaśnił również Hans Karl Emil von Mangoldt w pracy pt. *Zarys nauki gospodarstwa narodowego (Grundriss der Volkswirtschaftslehre)* (por.: Blaug, 1986; Blaug, 1998; Górski, 1974; Landreth, Colander, 1998; Ritzmann, 1983; Schumpeter, 1965; Sierpiński, 1987; Stankiewicz, 2007). Powyższa analiza wskazuje więc, że zasada malejącej użyteczności krańcowej została odkryta co najmniej 9 razy.

4. ILOŚCIOWA TEORIA PIENIĄDZA

Ilościowa teoria pieniądza należy również do koncepcji, które były formułowane wielokrotnie, jednakże na przestrzeni pięciu wieków. Obecnie teoria ta najczęściej utożsamiana jest z Irvingiem Fisherem i Miltonem Friedmanem⁴.

Irving Fisher w 1911 r. opublikował książkę pt. *Siła nabywcza pieniądza (The Purchasing Power of Money)*, w której przedstawił transakcyjną wersję ilościowej teorii pieniądza. Za sprawą znanego wzoru, zwanego „równaniem Fishera”, teoria ta zyskała ogromną popularność wśród ekonomistów. Natomiast amerykański noblista, twórca monetaryzmu – Milton Friedman zaprezentował zmodyfikowaną wersję tej teorii w rozprawie z 1956 r. pt. *Studia nad ilościową teorią pieniądza (Studies in the Quantity Theory of Money)*.

Irving Fisher i Milton Friedman nie byli jednak jedynymi i pierwszymi autorami tej koncepcji. Po raz pierwszy ilościową teorię pieniądza w 1566 r. ogłosił Jean Bodin w traktacie pt. *Rozprawa o podwyższaniu i obniżaniu wartości monet, odpowiedź na paradoksy Pana Malestroita (Discours sur le rehaussement et la diminution des monnays, pour réponse aux paradoxes du Sieur de Malestroict)*. W następnych stuleciach teoria ta była odkrywana lub modyfikowana kilkanaście razy. W 1621 r. odkrył ją na nowo Thomas Mun w książce pt. *Rozprawa o handlu Anglii z Indiami Wschodnimi: odpowiadając na różne zastrzeżenia, które zwykle zgłaszane są przeciwko temu samemu (A Discourse of Trade, from England into the East-Indies: answering to diverse objections which are usually made against the same)*. Autorem ilościowej teorii pieniądza był również William Petty. Przedstawił ją w 1682 r. w rozprawie pt. *Przyczynek do pieniądza (Quantulumcunque concerning Money)*. W pracy z 1691 r. pt. *Kilka uwag o skutkach obniżenia stopy procentowej oraz wzrostu wartości pieniądza (Some Considerations of the Consequences of the Lowering of Interest and Raising the Value of Money)* John Locke sformułował wzorcowe ujęcie ilościowej teorii pieniądza. Locke wyjaśnił precyzyjnie, że poziom cen zależy od ilości pieniądza w obiegu. W książce *Ogólne rozważania nad naturalnymi prawami handlu (Essai sur la nature du commerce en général)*, napisanej w 1725 r., a wydanej dopiero pośmiertnie w 1775 r., Richard Cantillon wykazał, że wzrost ilości pieniądza w obiegu podnosi poziom cen. W XVI w. teorię ilościową udoskonalał Bernardo Davanzati (*Wykład o pieniądzach – Lezione delle monete*), a w XVIII w. – Cesare Beccaria (*Elementy ekonomii politycznej – Elementi di economia politica*). Prekursor

---

⁴ Na Irvinga Fishera jako pierwszego twórcę ilościowej teorii pieniądza wskazywali m.in. Bartkowiak (2003) i Nasiłowski (1998). Ich zdaniem zasługą Milтона Friedmana jest rozwinięcie teorii pieniądza sformułowanej przez I. Fishera.

szkoły klasycznej David Hume przedstawił klasyczną interpretację ilościowej teorii pieniądza w traktacie z 1752 r. pt. *O pieniądzu* (*On Money*). Na zależność wartości pieniądza i poziomu cen towarów od ilości pieniądza w obiegu wskazywali również przedstawiciele szkoły klasycznej. David Ricardo uczynił to w swojej książce *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania* (*On the Principles of Political Economy and Taxation*) wydanej w 1817 r. Z kolei John Stuart Mill w 1848 r. obszernie wyjaśnił znane równanie wymiany $MV=PT$ w swym arcydziele *Zasady ekonomii politycznej z niektórymi zastosowaniami do filozofii społecznej* (*Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy*). Dochodową wersję ilościowej teorii pieniądza opracował Alfred Marshall w artykule z 1887 r. *Środki zapobiegania fluktuacjom ogółu cen* (*Remedies for Fluctuations of General Prices*), którą rozwinął w książce wydanej w 1923 r. pt. *Pieniądz, kredyt i wymiana* (*Money, Credit and Commerce*) (por.: Blaug, 1986; Blaug, 1998; *John Locke*, 2009; Boniecki, 1983; Grabowski, 1974; Ritzmann, 1983; Stankiewicz, 2007).

5. PARADOKS ZAPOBIEGLIWOŚCI

Paradoks zapobiegliwości, lub inaczej paradoks oszczędzania, wyjaśnia problem nadmiernych oszczędności, które mogą doprowadzić do spadku produkcji. Wynika z niego, że oszczędności są cnotą tylko w ujęciu mikroekonomicznym, natomiast w skali makro są grzechem. Koncepcja ta przypisywana jest Johnowi Maynardowi Keynesowi, który przedstawił ją w 1936 r. w przełomowym dziele pt. *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza* (*The General Theory of Employment, Interest and Money*).

Tymczasem sam J. M. Keynes, bazując na dociekaniach Eli Heckschera, przypomniał kilku prekursorów tego paradoksu. Na korzyści ogólnogospodarcze, płynące ze zbytku, w pracy *Skarby i bogactwa jako środek zapewnienia państwu świetności* (*Les trésors et richesses pour mettre l'Etat en Splendeur*) z 1598 r., wskazywał Barthelemy de Laffemas. Uważał on, że produkcja i zbyt towarów luksusowych zapewnia biedakom egzystencję, a skąpstwo skazuje ich na nędzę. W rozprawie z 1662 r. pt. *Traktat o podatkach i daninach* (*A Treatise of Taxes and Contributions*) William Petty usprawiedliwiał luksus, gdyż jego koszty trafiają do rzemieślników. Samuel Fortrey, w publikacji *Procent w Anglii a rozwój gospodarczy. Możliwości zwiększania zasobów i handlu tego królestwa* (*Englands Interest and Improvement. Consisting in the Increase of the Store, and Trade of this Kingdom*, 1663), oraz A. von Schrötter (1686) propagowali zbytek, a także występowali przeciw przepisom ograniczającym rozrzutność oraz luksus. Nicholas Barbon w dziele *Rozprawa o handlu* (*A Discourse of Trade*, 1690) oraz

John Cary w książce *Szkic o stanie Anglii, w odniesieniu do jej handlu, ubogich i podatków, do prowadzenia obecnej wojny z Francją* (*An Essay on the State of England, in Relation to its Trade, its Poor, and its Taxes, for Carrying on the Present war Against France*, 1695), uchwycili korzyści płynące z rozrzutności, która zapewnia większe dochody i dostatnie życie całemu społeczeństwu (por. Keynes, 2003; *John Locke*, 2009; *Samuel Fortrey*, 2009).

Odkrywcą paradoksu oszczędzania był również Bernard Mandeville, autor niezwykle pomysłowej satyry społecznej pt. *Ul malkontent, czyli łajdaki umoralnione* (*The Grumbling Hive, or Knaves Turn'd Honest*), ogłoszonej w 1705 r. W poemacie tym B. Mandeville wykazał, że rozrzutność i zbytek prowadzą do wzrostu dobrobytu, natomiast asceza i wyrzeczenia skazują nawet bogate społeczeństwo na ponure życie w ubóstwie (por. Mandeville, 1957; Heilbroner, 1993). Jako niemoralne – twierdził z przekorą J. M. Keynes – poglądy te były pogardzane przez „cnotliwych” ekonomistów i moralistów przez całe stulecie. Myśli o szkodliwości nadmiernych oszczędności dla całego kraju odkrył na nowo i wyraził Thomas Robert Malthus w liście do Davida Ricardo z 7 lipca 1821 r. oraz w pracy *Zasady ekonomii politycznej* (*Principles of Political Economy*). Zdaniem J. M. Keynasa niewystarczający popyt efektywny posłużył T. R. Malthusowi do naukowego wyjaśnienia bezrobocia oraz podważenia słuszności poglądów klasyków o nieskończonych dobrodziejstwach oszczędności. W książce wydanej w 1889 r. *Fizjologia przemysłu* (*The Physiology of Industry*) John Atkinson Hobson i Albert Frederic Mummery twierdzili, że główną przyczyną niedostatecznego zatrudnienia pracy i kapitału w okresie kryzysu są nadmierne oszczędności. Według J. A. Hobsona i A. F. Mummery’ego ogólna nadprodukcja jest efektem każdej przesady w oszczędzaniu. Jeszcze w 1935 r. w obszernym dziele pt. *Merkantylizm* (*Mercantilism*) E. Heckscher pisał o szkodliwej roli oszczędności, które są przyczyną bezrobocia oraz zmniejszenia realnego dochodu (por. Keynes, 2003).

Z rozważań Amita Bhaduriego i Kazimierza Łaskiego (1993) wynika, że autorem paradoksu zapobiegliwości był również Michał Kalecki, który o negatywnych następstwach nadmiernych oszczędności pisał w 1933 r. w książce pt. *Próba teorii koniunktury*.

6. PRAWO GORSZEGO PIENIĄDZA

Kontrowersje wśród ekonomistów budzi również prawo gorszego pieniądza, mimo że należy ono do najstarszych praw ekonomii. Prawo to głosi, że jeśli w obiegu cyrkulują dwa pieniądze, lepszy i gorszy, wówczas pieniądz gorszy wypiera z obiegu pieniądz lepszy. Od 1858 r. prawo to, za sprawą Henry’ego

Dunninga Macleoda⁵ niesłusznie nazywane jest „prawem Greshama”⁶, gdyż w swym *Memoriale o niezrozumieniu kursów walutowych* (*Memorandum for the Understanding of the Exchange*) Thomas Gresham nie zawarł takiej myśli. Gresham twierdził jedynie, że z dwóch cyrkulujących obok siebie rodzajów monet posiadających równą siłę nabywczą na podstawie ich tworzywa, za wartościowsze uważa się te monety, które znikają z obiegu i są tezauryzowane. Lepsze monety są wywożone za granicę lub przetapiane na kruszec (por. Lipiński, 1975).

Bez wątpienia autorem tego prawa jest Mikołaj Kopernik, który samodzielnie i niezwykle precyzyjnie sformułował powyższe prawo. W traktacie z 1526–1528 r. pt. *O sposobie bicia monety* (*De monete cudende ratio*) genialny polski astronom stwierdził: „Gdy zaś zgoła nieodpowiednie jest wprowadzić monetę nową i dobrą, kiedy w obiegu pozostaje nadal stara gorsza – o ileż tu bardziej pobłądzono, kiedy do dawnej, lepszej monety, pozostawionej w obiegu, wprowadzono nową gorszą, która nie tylko zaraziła dawną, ale, że tak powiem, z obiegu ją wypędziła” (Kopernik, 1923).

Kopernik nie był jednak jedynym i pierwszym autorem tego prawa. Zjawisko wypierania pieniądza lepszego przez pieniądz gorszy zauważył i opisał już w V w. p.n.e. grecki komediopisarz Arystofanes. W znakomitej sztuce pt. *Żaby* (*Bátrachoi*), wystawionej na ateńskim święcie Dionizosa w 405 r. p.n.e. grecki komediopisarz w następujący sposób opisał zjawisko wypierania z obiegu pieniądza lepszego przez pieniądz gorszy:

Często na myśl mi przychodzi, że się dziwnie w mieście dzieje:
 zły i dobry obywatel takie muszą przejść koleje,
 jak moneta stara, dawna i wybite świeżo złoto.
 Bo zaiste pieniądz stary – starą, szczerą błyszczy cnotą
 i wśród innych najpiękniejszym jest uznany, bez uchyby,
 u Hellenów i gdziekolwiek ludzkie ciągną się siedziby;
 lecz, acz czysty dźwięk posiada i na prawą tłoczon modłę,
 wycofujem go z obiegu, a bijemy kruszce podłe.

W swojej komedii Arystofanes (1955) jako pierwszy poruszył problem niebezpiecznego procederu psucia pieniądza, który polegał na obniżaniu wartości pieniądza poprzez zmniejszanie zawartości kruszcu w monetach przy ich stałej wartości nominalnej. Autor *Żab* poddał również krytyce te praktyki oraz widział w nich zagrożenie dla społeczeństwa i państwa greckiego.

⁵ Swoje „rewelacje” H. D. Macleod zamieścił w książce *Elements of Political Economy*. Więcej na ten temat zawiera opracowanie: Bochenek (2004).

⁶ Mimo że pogląd ten jest mylny, od 150 lat jest powielany w polskiej i światowej literaturze (por. m.in.: Krzyżanowski, 1911; Lange, 1959; Gide, 1929; Schumpeter, 1965; Galbraith, 1982).

7. TEORIA POLITYCZNEGO CYKLU KONIUNKTURALNEGO

Do najmłodszych koncepcji ekonomicznych, które zostały odkryte wielokrotnie i niezależnie od siebie, należy teoria politycznego cyklu koniunkturalnego. W myśl tej teorii partie polityczne sprawujące rządy poprzez celowe zmiany polityki gospodarczej, prowadzonej w okresach przedwyborczych oraz po wyborach, mogą doprowadzić do pojawienia się cyklicznych wahań produkcji oraz wybuchu kryzysu gospodarczego. Ponieważ wyborcy preferują wzrost gospodarczy i niskie bezrobocie, bezpośrednio przed wyborami politycy stosują ekspansywną politykę fiskalną i monetarną, która ogranicza bezrobocie kosztem wyższej inflacji, natomiast po wyborach – restrykcyjną politykę gospodarczą, której efektem jest wyższe bezrobocie i niższa inflacja. Tego typu zachowania polityków pragnących wygrać wybory parlamentarne zaobserwowali, a następnie sformułowali teorię „cyklu politycznego”: William Nordhaus (1975), w pracy pt. *Polityczne cykle koniunkturalne (The Political Business Cycle)*; Bruno S. Frey (1976) – *Teoria i empiria politycznego cyklu koniunkturalnego (Theorie und Empirie Politischer Konjunkturzyklen)* oraz Edward Tufle (1978) – *Polityczna kontrola gospodarki (Political Control of the Economy)*.

W swojej publikacji B. S. Frey wyraźnie zaznaczył, że impulsem do odkrycia tej teorii była hipoteza politycznego cyklu koniunkturalnego, sformułowana w 1943 r. przez Michała Kaleckiego. W artykule *Political Aspects of Full Employment* (przetłumaczonym na język polski dopiero w 1961 r. jako *Polityczne aspekty pełnego zatrudnienia*) polski ekonomista stwierdził, że tradycyjny cykl koniunkturalny zostanie zastąpiony przez cykl polityczny (por. Kalecki, 1961).

8. PODSUMOWANIE

Na współczesny system teoretyczny ekonomii składają się setki twierdzeń, teorii, praw, zasad i pojęć. Jedne zostały sformułowane jednorazowo i weszły do użytku jako „jedynaki”, inne – jak wynika z przedstawionej analizy – zostały odkryte przez większą liczbę twórców. Wśród tych ostatnich są koncepcje odkryte niemal równocześnie oraz na przestrzeni kilkunastu wieków, powszechnie akceptowane i budzące spory, aktualne i zdezaktualizowane. Nie mniej ważny z punktu widzenia historii nauki w Polsce jest również fakt, że w odkryciach wielokrotnych, dokonanych w ekonomii, uczestniczyli także polscy uczeni.

Z powyższej analizy płynie również szereg innych wniosków:

- Po pierwsze, odkrycia wielokrotne nakładają na ekonomistów dodatkowe zadanie – permanentnego pogłębiania wiedzy z historii ekonomii. Jej znajomość pozwala uniknąć wielu błędów i nieścisłości dotyczących autorstwa badanych koncepcji.
- Po drugie, systematyzując dotychczasowe idee, historycy ekonomii powinni tworzyć pełne listy autorów poszczególnych koncepcji.
- Po trzecie, nadmiernym uproszczeniem, a zarazem poważnym błędem jest przypisywanie pojedynczych lub wybranych autorów do tego typu koncepcji ekonomicznych, które są efektem odkryć wielokrotnych.

Przedstawione rozważania nie są ani zamknięte, ani wyczerpujące. Każda bowiem koncepcja teoretyczna, która powstała w drodze odkrycia wielokrotnego, posiada swoją historię, wymaga wszechstronnego i pogłębionego omówienia, a szczegółowe rozpatrzenie wymaga więcej miejsca i czasu. Również nowe „wynaalazki”, które permanentnie pojawiają się w nauce ekonomii, muszą być przedmiotem nowych analiz historyków ekonomii, poszerzając zakres badań historii myśli ekonomicznej. Niezbędna jest więc kontynuacja studiów nad poszczególnymi przypadkami odkryć wielokrotnych oraz ich synteza. Autor niniejszego opracowania ma nadzieję, że będzie ono inspiracją do nowych badań i dalszych poszukiwań.

LITERATURA

- Arystofanes (1955), *Żaby*, Ossolineum, Wrocław.
- Bartkowiak R. (2003), *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa.
- Bhaduri A., Łaski K. (1993), *Aktualność myśli Michała Kaleckiego*, „Życie Gospodarcze”, nr 19, 14–15.
- Blaug M. (1998), *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, PWN, Warszawa.
- Blaug M. red. (1986), *Who's Who in Economics. A Biographical Dictionary of Major Economists 1700–1986*, Second Edition, Wheatsheaf Books, Brighton.
- Bochenek M. (2009), *Krzywa Phillipsa w okresie transformacji polskiej gospodarki*, [w:] Ratajczak M. (red.), *Polska transformacja – między teorią a praktyką*, „Zeszyty Naukowe”, nr 118, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań.
- Bochenek M. (2004), *Rozważania o prawie gorszego pieniądza*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Oeconomia 39”, z. 368, 127–137.
- Boniecki W. (1983), *Rozwój myśli ekonomicznej*, cz. 1, wyd. 2, Akademia Ekonomiczna, Kraków.
- Frey B. S. (1976), *Theorie und Empirie Politischer Konjunkturzyklen*, „Zeitschrift für Nationalökonomie”, 36, 95–120.
- Galbraith J. K. (1982), *Pieniądz – pochodzenie i losy*, PWE, Warszawa.
- Gide K. (1929), *Zasady ekonomji politycznej*, wyd. 7, Fiszer i Majewski, Poznań.

- Górski J. (1974), *Gossena prawa*, [w:] *Mała encyklopedia ekonomiczna*, wyd. 2 zm., PWE, Warszawa.
- Grabowski Z. (1974), *Pieniądza teoria ilościowa*, [w:] *Mała encyklopedia ekonomiczna*, wyd. 2 zm., PWE, Warszawa.
- Heilbroner R. L. (1993), *Wielcy ekonomiści. Czasy–życie–idee*, PWE, Warszawa.
- John Locke Bibliography – Chapter 8, *Political Economy – 1621–1900*, <http://www.libraries.psu.edu/tas/locke/bib/ch8a.html>, (data dostępu 28.10.2009).
- Kalecki M. (1961), *Polityczne aspekty pełnego zatrudnienia*, „*Ekonomista*”, nr 5, 1072–1076.
- Keynes J. M. (2003), *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, wyd. 3, PWN, Warszawa.
- Kopernik M. (1923), *Sposób bicia monety*, [w:] *Mikołaja Kopernika rozprawy o monecie i inne pisma ekonomiczne oraz J. L. Decjusza traktat o biciu monety*, oprac. J. Dmochowski, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa.
- Krzyżanowski A. (1911), *Pieniądz*, Akademia Umiejętności, Kraków.
- Krzyżanowski A. (1908), *Teoria Malthusa ze szczególnym uwzględnieniem jej stosunku do prawa zmniejszającego się przychodu z ziemi*, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Landreth H., Colander D. C. (1998), *Historia myśli ekonomicznej*, PWN, Warszawa.
- Lange O. (1959), *Ekonomia polityczna*, t. 1, PWN, Warszawa.
- Lipiński E. (1975), *Historia polskiej myśli społeczno-ekonomicznej do końca XVIII wieku*, Ossolineum, Wrocław.
- Mandeville B. (1957), *Bajka o pszczołach*, PWN, Warszawa.
- Nasiłowski M. (1998), *Historia myśli ekonomicznej – dlaczego studiujemy?*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa.
- Nordhaus W. D. (1975), *The Political Business Cycle*, „*Review of Economic Studies*”, 42, 169–190.
- Ritzmann F. (1983), *Bedeutende Oekonomen und ihre Werke (Dogmenhistorische Chronik)*, Zentralstelle der Studentenschaft Zürich, Zürich.
- Rzońca A. (2007), *Paradoks paradoksu zapobiegliwości*, „*Bank i Kredyt*”, nr 3, 28–39. *Samuel Fortrey*, <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3113/fortrey/fortrey.txt>, (data dostępu 28. 10. 2009).
- Schumpeter J. A. (1965), *Geschichte der Ökonomischen Analyse*, Bd. 1–2, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Sierpiński W. (1987), *Kierunek subiektywno-marginalistyczny*, [w:] J. Górski, W. Sierpiński, *Historia powszechnej myśli ekonomicznej (1870–1950)*, wyd. 4, PWN, Warszawa.
- Spychalski G. B. (2001), *Zarys historii myśli ekonomicznej*, wyd. 2 popr., PWN, Warszawa–Łódź.
- Stankiewicz W. (2007), *Historia myśli ekonomicznej*, wyd. 3 zm., PWE, Warszawa.
- Taylor E. (1958), *Historia rozwoju ekonomiki*, t. 2, „*Rozprawy i monografie*”, nr 1, PTE Oddział w Poznaniu – PWN, Poznań.
- Tufte E. R. (1978), *Political Control of the Economy*, Princeton University Press, Princeton, New York.

MULTIPLE DISCOVERIES IN ECONOMICS

Abstract. During last twenty eight centuries, founders of economic thought have distinguished hundreds of economic categories, which include various concepts, rules, laws and theories. In consequence of lack of communication between scientists, some conceptions were discovered repeatedly, in different centres, without reference to each other. Some of them, i.e. marginal utility theory, quantity theory of money, paradox of thrift, law of the lesser currency, and political business cycle theory are discussed in this outline. Polish economists such as Nicolaus Copernicus and Michał Kalecki participated in several multiple discoveries.

Keywords: multiple discoveries, marginal utility theory, quantity theory of money, paradox of thrift, law of the lesser currency and political business cycle.